

Tekst 1. Købstaden Viborg 1820

Viborg var i 1820 en mindre dansk købstad med omkring 3.000 Indbyggere. De var fordelt på ca. 550 husstande. Til byen hørte bymarken på 9.669 tønder land. Heraf var 3.000 tønder land dyrket. Resten lå hen som hede, mose og krat. På bymarken lå Nørre mølle, Nørre Teglgård, Sønder Teglgård, Vint mølle og Øster Teglgård.

Erhvervsmæssigt og socialt blev byens liv domineret af tre store grupper. Den første gruppe var håndværkerne, ca. 150 husstande, og de var organiseret i stærke håndværkerlaug. Håndværkernes huse og værksteder lå typisk i de mindre gader i byens udkant eller i hovedgadernes baggårde.

Den anden gruppe var embedsmandsfamilierne, ca. 70 husstande. Viborg havde med sine mange offentlige institutioner så som landsret, bispesæde, stiftamtmand og katedralskole, forholdsvis flere embedsmænd end de fleste andre købstæder. De fine embedsfolk boede typisk i bymidten omkring domkirken.

Den tredje gruppe var handelsstanden, fordelt på ca. 45 husstande. De større købmandsgårde lå ved indfaldsvejene og omkring Nytorv og Hjultorvet. Viborg som handelsby var dog under pres, efter at det store snapstingsmarked helt havde tabt pusten efter statsbankerotten i 1813 og efter at tinglysning af ejendom ikke længere skulle ske på Landstinget

En fjerde talmæssigt stærk erhvervsgruppe var byens avlsbrugere, altså de gård- og husmænd, der dyrkede den store bymark. Her var der tale om ca. 55 husstande. Gårdene lå i stort tal langs indfaldsvejene tæt på byens fem porte.

En selvstændig gruppe af pensionister talte omkring 35 husstande. De øvrige familier og enlige i byen fordelte sig på erhvervsgrupper som daglejere, svende, syersker, almissemodtagere og løsarbejdere, ca. 130 husstande. Disse småkårsfolk boede typisk i de ringeste boliger i baggårde i de små gader i byens udkanter. En hel særlig gruppe af mennesker i Viborg var tugthusfangerne i Viborg Tugt- og manufakturhus. De talte mellem 300 og 375 fanger; "skarnsfolk" fra det meste af Jylland, der sad indespærret i det store fængselskompleks ved Søndersø.

Med andre ord var Viborg i 1820 en håndværker- og embedsmands by, hvor handel og landbrug også spillede en vigtig rolle. Derimod skulle man lede længe efter egentlig industriel fabrikation. Kun brændevinsbrændingen på Brænderigården i Riddergade og Jens Jensens tobaksfabrik i St. Sct. Hans Gade rakte en smule videre end det rent håndværksmæssige.

Viborgs trafikale forbindelser til omverdenen bar præg af, at byen lå inde i landet. Landevejene, måske på nær hærvejen mod syd, var i ringe stand. Højt på listen hos byens købmænd stod ønsket om en havneforbindelse, men det havde åbenbart lange udsigter. Kun fladbundede Limfjordspramme kunne anløbe den lille ladeplads ved Hjarbæk.

Litteratur:

Viborgs historie bd. 2. 1726-1940.

Henning Ringgaard Lauridsen: Viborgs industrihistorie 1742-1990.